

QADIMGI BAQTRIYA DAVLATI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTI

Saidov Javohir Olimjon o'gli

Jizzax davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Akbarova Hakima Abduvohidovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti,

Tarix fakulteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada asosan, Qadimgi Baqtriya davlatining tashkil topishi, chegaralari va ijtimoiy-iqtisodiy hayoti haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek qadimdan ma'lum bo'lgan Baqtriya davlati haqida qadimgi yunon olimlari va Avesto manbalarida keltirilgan ma'lumotlar, bu davlat tomonidan olib borilgan harbiy yurishlar, shuningdek Ahamoniylar sulolasi davrida yuritilgan siyosat va Baqtriya davlatining madaniy hayoti haqida to'liq ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: Baqtriya, Gerodot, Ahamoniylar davlati, Ktesiy, Sug'diyona, Yunon-Baqtriya, Demetriy, yunon yozuvi, ellinizm, Qiziltepa, Badaxshon.

Абстрактный. В данной статье в основном представлены сведения об образовании, границах и социально-экономической жизни древнего Бактрийского государства. Кроме того, приводятся сведения о древнем Бактрийском государстве, предоставленные древнегреческими учеными и источниками Авесты, военные походы, проводившиеся этим государством, а также политика и культурная жизнь Бактрийского государства во времена династии Ахеменидов.

Ключевые слова: Бактрия, Геродот, государство Ахеменидов, Ктесий, Сугдияна, Греко-Бактрия, Деметрий, греческая письменность, эллинизм, Кызылтепа, Бадахшан.

Abstract. This article mainly provides information about the formation, borders and socio-economic life of the ancient Bactrian state. In addition, information about the ancient Bactrian state, provided by ancient Greek scholars and Avesta sources, military campaigns carried out by this state, as well as the politics and cultural life of the Bactrian state during the Achaemenid dynasty, is given.

Key words: Bactria, Herodotus, Achaemenid state, Ctesius, Sugdiyona, Greco Bactria, Demetrius, Greek writing, Hellenism, Qiziltepa, Badakhshan.

Kirish.

Hozirgi Afgʻonistonning shimoli-sharqi, Oʻzbekistonning janubiy va Tojikistonning janubi-gʻarbida joylashgan hududlar turli yozma manbalarda Baxdi, Baqtrish, Baqtriyona, Baqtriya, Bahli, Bahlika Tuholo kabi nomlar bilan eslatib oʻtiladi. Zamonaviy adabiyotlarda uni Baqtriya deb atash eʼtirof etilgan "Shoxnoma" da Baxtar zamin, qadimgi Turkiylarda Bahodirlar yurti. Mil. avv. 700-540-yillar qadimgi Baqtriya davlatining rivojlangan davri boʻlib, bu yirik davlatning hududiy chegaralari: Murgʻob vohasi, Hindikush tizmasi, Badaxshon, Nurota tizmasi va Buxoro hududlariga borib taqalgan boʻlishi mumkin. Bu davrda Baqtriya viloyatlariga qadimgi Xorazm davlati va Sak-Massagetlarning harbiy-siyosiy uyushmasiga tegishli oʻlkalar chegaradosh boʻlgan.¹

Muhokama va natijalar. Mil.avv. I ming yillikning birinchi yarmi Baqtriya hududlarida koʻpgina tarixiy- madaniy oʻzgarishlar boʻlib oʻtadi. Bu oʻzgarishlar quyidagi jarayonlar bilan bogʻliq edi: 1.Temir buyumlarning paydo boʻlishi va keng tarqalishi. 2.Qalʼalari boʻlgan qishloqlarning paydo boʻlishi va keyin ularning shaharlarga aylanishi. 3.Moddiy madaniyatning sezilarli darajada oʻzgarishi.4.

¹ A. Sagdullayev, B. Aminov, U. Mavlonov, N. Norqulov "Oʻzbekiston tarixi: davlat va jamiyat taraqqiyoti" T. 2000. 23-b

Sharqiy Eron qabilalarining migratsiyasi.² Mil.avv VI asrning uchinchi choragi o'rtalaridan boshlab va to eramizning 330-yillariga qadar Baqtriya o'zboshimcha hokimlik huquqi asosida Ahamoniylar saltanati tarkibiga kirgan. Mil.avv. 329-327-yillarda u Iskandar Makedonskiy tomonidan zabd etilgan. Mil.avv. 306-yildan to mil.avv. III asr o'rtalariga Baqtriya hududida Yunon-Baqtriya shohligi yuzaga keladi va qarib yuz yil hukmronlik qadar Salavkiylar shohligiga bo'ysungan. Mil.avv. III asr o'rtalarida qiladi. Mana shu davrda Baqtriyada ko'plab shaharlar bunyod bo'ldi, elinizmning kuchi ta'siri ostida, mahalliy asoslarga tayangan holda, moddiy va ma'naviy madaniyat yuqori darajada ko'tarila boshlagan.³ O'rta Osiyo viloyatlarining madaniy o'xshashliklariga sabab xalqlarning qo'shni qarindoshligi, umumiy urf odatlari, tili, savdo-sotiq, madaniy aloqalari, janubdagi yuqori darajada rivojlangan madaniyatning ta'siri, janubiy aholi bir qismining Xorazm chegaralari yaqinida istiqomat qilishi va aynan viloyat hududiga tarqalishi deb faraz qilingan. Agar ko'rsatib o'tilgan fikrlar, jumladan, keyingisi to'g'ri bo'lsa qabilalarning ichish jarayoni Fors podshosi Kir II ning yurishlaridan ancha oldin boshlangan. Janubiy viloyatlarning vakillari va mahalliy aholisining qo'shilishi natijasida yangi madaniyat va etnik jarayonlar vujudga kelishi mumkin edi. Bu vaziyat arxeologik va antropologik ma'lumotlariga ko'ra O'rta Osiyo va xususan O'zbekiston hududida bronza davrida va mil.avv. I ming yillikning boshlarida ancha taraqqiy topgan. A.Sagdullayevning tadqiqotlariga ko'ra Baqtriya haqidagi turli ma'lumotlar qadimgi Yunon tarixchilari Geradot, Ktesiy, Arrian, Strabon, Kvint Kursiy Ruf, Fosfor, Pliniy kabilarning asarlarida ham mavjud bo'lib ular bu podsholikning qadimiyligi va yuksak madaniyati haqida ma'lumotlar beradi. Yozma manbalar ma'lumotlari ko'p xollarda arxeologik ma'lumotlar bilan tasdiqlanadi. Arxeologiya

² B. Eshov "O'zbekiston davlatchiligi va boshqaruvi tarixi" T. 2012. 47-b

³ E.V.Retveladze "O'zbekistonning tarixiy o'tmishi" T. 2009. 10-b

ma'lumotlarining guvohlik berishicha mil.avv. VII-VI asrlarda Baqtriyada shaharlar shakllana borgan edi. Oltindilyortepa (Aorn), Baqtriya (Boloyi Hisor) va Qiziltepa kabi ko'hna shaharlar mustahkam himoya devorlar bilan o'rab olindiki, ular bu hududlarda davlatchilik rivojlanishining asosi edi. Ish bu viloyatining pul xo'jaligida Dimetriyning tangalariga taqlidan chiqarilgan mayda bronza va kumush tangalar muayyan o'rin egallagan. Shimoliy Baqtriyaning Yuechji hukmdorlari yirik qiymatli kumush tangalar zarb qilmagan, biroq E.Zeymal ko'rsatganidek uning nuqsoni ehtimolki milodiy I asr boshigacha hamon muomilada bo'lgan Yunon-baqtriya kumush tangasi bilan to'ldirilgan. Viloyat aholisi eramizdan avvalgi I ming yillik - eramizning I asri boshlarida asosan Sharqiy Eron tillaridan birida gaplashadigan Baqtiriyaliklardan iborat bo'lgan. Eramizdan avvalgi I ming yillik o'rtalaridan boshlab bu yerda kelib chiqishi chet elliklar yozuviga xos bo'lgan mixxat, oromiy yozuvlari paydo bo'la boshlagan. Er. avv. IV-III asrlarda esa yunon yozuvi amalda bo'lgan. Kushon shohi Kanishka yoki uning o'tmishdoshi Kadfiz II davrida, yunonchaga asoslangan holda shakllangan va to VIII-IX asrlargacha amalda qo'llab kelingan, Baqtriya yozuvi muomalada bo'lgan. Antik davrda va ilk o'rta asrlarda Baqtriya-Tohariston madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida sharqning ilg'or sivilizatsiyasi va ellinistik olam qo'shgan munosib hissalari alohida o'rin tutadi.⁴

Xulosa. Qadimgi Baqtriya davlati nafaqat Markaziy Osiyo tarixida, balki butun dunyo tarixida muhim o'rin egallagan davlatlardan biridir. Bu davlatning yuksak madaniyati, rivojlangan savdo va iqtisodiy aloqalari, ijtimoiy qatlamlarning shakllanishi hamda harbiy strategiyalari uning tarixiy ahamiyatini yanada oshirgan. Baqtriya qadimiy davrlarda Sharq va G'arb madaniyatlari chorrahasida joylashganligi tufayli madaniy va iqtisodiy aloqalar markaziga aylangan. Baqtriyaning ijtimoiy-iqtisodiy hayoti savdo karvonlari, qishloq xo'jaligi,

⁴ B. Eshov "O'zbekiston davlatchiligi va boshqaruv tarixi" T. 2012. 49-b

hunarmandchilik va shaharlardagi rivojlanish bilan ajralib turadi. Davlatning yirik savdo yo'llari ustida joylashgani uning iqtisodiyotini mustahkamlashga yordam bergan. Shu bilan birga, aholi o'rtasida tabaqalanish mavjud bo'lgan, bu esa ijtimoiy tizimni murakkablashtirgan. Xulosa qilib aytganda, Qadimgi Baqtriya davlati madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotda yuksak darajaga erishgan, bu esa uning tarixda alohida o'ringa ega bo'lishiga sabab bo'lgan. Uning tarixi bugungi kun avlodlari uchun qadimiy sivilizatsiyalarni o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Sagdullayev, B. Aminov, U. Mavlonov, N. Norqulov "O'zbekiston tarixi: davlat va jamiyat taraqqiyoti" T. 2000. 23-b
2. B. Eshov "O'zbekiston davlatchiligi va boshqaruvi tarixi" T. 2012. 47-b
3. E.V.Retveladze "O'zbekistonning tarixiy o'tmishi" T. 2009. 10-b
4. B. Eshov "O'zbekiston davlatchiligi va boshqaruv tarixi" T. 2012. 49-b